

Joan Vila, *D'Ivori*, a Buenos Aires i Madrid (1911–1923)

Santi Barjau
Museu de les Arts Decoratives
Palau de Pedralbes
Avinguda de la Diagonal, 686
08034 Barcelona. Spain
s.barjau@terra.es

RESUM

El dibuixant Joan Vila Pujol, conegut com *D'Ivori* (Barcelona 1890-1947), ha estat objecte d'una monografia que en repassa totes les etapes creatives. Al present article els primers anys d'activitat són analitzats amb més detall, i en especial s'hi comenta el treball de Joan Vila a Buenos Aires, entre 1911 i 1913, i a Madrid, entre 1920 i 1923. S'hi aporten algunes referències inèdites a llibres il·lustrats per ell o a col·laboracions a revistes. També s'hi fa una especial menció als ex-libris dissenyats per l'artista en aquest període.

Paraules clau:
dibuix, Catalunya, Argentina, segle xx.

ABSTRACT

Joan Vila *D'Ivori* at Buenos Aires and Madrid (1911–1923)

The illustrator Joan Vila Pujol, known as *D'Ivori* (Barcelona 1890-1947), has been object of a monograph that reviews all his creative phases. In this paper the first years of activity are analyzed with most detail: the work of Joan Vila at Buenos Aires, between 1911 and 1913, and at Madrid, from 1920 to 1923, is particularly discussed. References are made to previously unknown books illustrated by him as well as collaborations in magazines. A special mention is also made to the bookplates designed by the artist in that period.

Key words:
drawing, Catalonia, Argentina, 20th century.

1. Josep M. CADENA, «D'Ivori, un olvidado dibujante», *Diario de Barcelona* (24 de gener de 1971), p. 27. [Si no es diu altrament, les referències hemerogràfiques corresponen a Barcelona.]

2. *Exposición D'Ivori* (cat. exp.), Saló del Tinell, Barcelona, 1975.

3. Francesc FONTBONA, «A propòsit de l'exposició-homenatge a d'Ivori», *Serra d'Or*, XVIII, 198, (15 de març de 1976), p. 178.

4. Josep M. CADENA, Montserrat CASTILLO, Pilar VÉLEZ, *D'Ivori, la màgia de la il·lustració*, Ajuntament de Barcelona, 1997, col·lecció. «El Traç que Alligona, 2». Amb tot i ser estimable, el llibre té algun defecte, com quan, a la pàgina 128, s'hi diu que Rafael Benet «l'equiparà amb Espinal», quan en realitat el crític comparava els dibuixos de Joan Vila amb els gravats francesos d'Épinal.

5. Potser ens hem precipitat en dir això: de fet no es pot dir que l'obra pictòrica de Joan Vila sigui prou coneguda, si no és per un grapat d'olis escadussers, en mans de familiars i col·leccionistes. Molt sovint només són documentats a través de fotografia, com per exemple una interessant *Natura morta* —amb l'aire hiperrealista dels quadres de Feliu Elias— reproduïda a l'anuari *L'Abella d'Or* del 1932, en l'edició dedicada en aquella avinentesa a les «Arts, construcció, decoració».

Hem volgut aprofundir l'estudi dels primers anys d'activitat del dibuixant Joan Vila, que acabaria fent popular el pseudònim *D'Ivori*. Precisament la primera etapa ens sembla la més desconeguda, però també la més interessant de tota la seva carrera. Entre els inicis i 1923, aproximadament, Joan Vila Pujol (Barcelona, 1890-1947) va seguir un camí de recerques i afirmació personal que es reflecteix en les successives signatures que utilitza als seus treballs: després de les primeres obres de 1905-1908, amb la firma «J.Vila», aviat consolida una elegant signatura, només amb el cognom «Vila» (1908-1914), que manté també en la seva etapa argentina; de nou a Europa, es fa anomenar simplement «Joan» (1914-1916) i de seguida hi incorpora el renom atesa la blancor de la seva pell, «Joan D'Ivori», fórmula que utilitza sobretot entre el 1916 i el 1917. De mica en mica abandona el nom de fonts i passa a firmar els seus treballs com a «D'Ivori» o fins i tot només amb les lletres «D'I». A la primeria dels anys vint sembla que tindria lloc una etapa d'activitat a Madrid, que també ha estat força menystinguda, i que tanca el primer període de l'activitat del nostre artista, el qual el 1923 es casava i es reintegra a la vida barcelonina. En aquell moment ja havia assolit també el que havia de ser el seu estil més peculiar, però que no ens ha de fer oblidar l'existència d'unes etapes prèvies a les quals malauradament hom no ha prestat prou atenció.

D'Ivori, la màgia de la il·lustració

L'aparició de monografies dedicades als grans artistes de la nostra tradició recent és sempre un motiu de joia, per tal com cobreixen uns buits im-

portants en la nostra percepció de l'art català dels segles XIX i XX.

No ens enganyem: la literatura artística catalana encara és força precària en determinats àmbits com ara l'estudi de l'aportació de molts dibuixants, dedicats a les tasques més anònimes de l'art comercial o a la il·lustració de premsa, entre tants altres temes inexplorats o coneguts de manera deficient.

Fins fa poc, la figura de Joan Vila Pujol, *D'Ivori*, havia estat una d'aquestes presències que tothom reconeixia amb més o menys intensitat però que no sempre mereixien l'atenció deguda i no s'integraven prou en el discurs hegemònic dels historiadors de l'art ni en els plans museístics ni expositius. Val a dir que l'any 1971 Josep M. Cadena ja escrivia al *Diario de Barcelona* un article, «D'Ivori, un olvidado dibujante»¹, reivindicatiu de la seva personalitat artística i ple de notícies interessantíssimes; i el desembre del 1975, en plena Setmana del Llibre Infantil i Juvenil, la delegació barcelonina de l'Institut Nacional del Libro Español celebrava, al Saló del Tinell, una completa exposició bibliogràfica sobre *D'Ivori*, el catàleg de la qual seria per molt de temps l'únic estudi dedicat de manera monogràfica a l'artista². Amb motiu d'aquella exposició, Francesc Fontbona lamentava, en un article aparegut el 1976 a *Serra d'Or* que, per culpa d'un «convencionalisme absurd», els artistes que treballaven en formats bidimensionals però no eren pintors de cavallet fossin considerats de segona classe o pertanyents a un món diferent, de manera que els seus treballs originals eren menystinguts i les seves aportacions, sovint de primeríssima qualitat, poc valorades³. Actualment aquesta perspectiva s'ha anat corregint i, en el cas de *D'Ivori*, en els darrers anys han anat apareixent novetats interessants.

Per aquest motiu, el volum *D'Ivori, la màgia de la il·lustració*, publicat per l'Ajuntament de Barcelona en la seva col·lecció «El Traç que Alligona», es va poder celebrar com un esdeveniment amb motiu de la seva aparició l'any 1997. La col·lecció, dedicada als il·lustradors catalans que van participar de l'escat creatiu de les darreries del segle XIX i primera meitat del XX, arribava així a la segona entrega, després d'uns quants anys de letargia. El primer volum, aparegut el 1990, havia estat dedicat a J. G. Junceda i constituïa un interessant treball de l'especialista Montserrat Castillo. Aquesta autora, juntament amb Josep M. Cadena i Pilar Vélez, fou també responsable del volum que ara comentem⁴.

El llibre, excel·lentment il·lustrat, era dividit en tres parts, confiades a cadascun dels tres autors esmentats. El periodista Cadena (de qui hom recorda interessants treballs sobre escriptors i nintaires al *Diario de Barcelona* de la dècada de 1970, com l'article que hem esmentat abans), firma un perfil biogràfic de Joan Vila, mentre que les historiadores de l'art Castillo i Vélez enfoquen l'il·lustrador des de dos vessants complementaris: la primera, en l'àmbit del llibre infantil i de les revistes (temàtica a la qual va dedicar l'important volum *Grans il·lustradors catalans*); la segona, amb l'anàlisi del treball de l'artista en els camps del llibre de bibliòfil i de l'exlibrisme.

Tot i que els autors demostren haver-se coordinat, es té la sensació de trobar-se davant de tres treballs independents, cosa que porta a repeticions i superposicions potser innecessàries. Però el volum, en conjunt, constitueix una bona introducció a la personalitat i l'obra de Joan Vila, a través de la qual tots els públics poden arribar a conèixer un autor que, malgrat que ja gaudia d'un cert consens sobre la seva qualitat, encara no disposava d'una monografia adequada. Altrament, convé ressaltar que aquest llibre no és una mera recopilació de les dades ja conegudes, sinó que s'hi endevina una tasca de recerca de primera mà, amb la col·laboració directa de la família Vila-Rufas, cosa que permet gaudir de notables primícies, com ara uns dissenys per a vitralls, absolutament inèdits i reproduïts a tot color.

La intenció declarada dels autors és concentrar-se en l'activitat de *D'Ivori* com a il·lustrador del llibre en totes les seves categories, evitant qualsevol referència als seus treballs més comercials: anuncis de premsa, cartells, decoració de locals i altres activitats considerades únicament «alimentícies». Decisió lícita, però no indiscutible: aquesta visió massa culturalista, que potser és coherent amb l'orientació que hom vol donar a la col·lecció «El Traç que Alligona», té en canvi l'inconvenient de dissociar unes activitats que en el fons eren unitàries. En la producció de Joan Vila, un logotip per a Ibero Films, un anunci de braguers o un cartell

folklòric per a l'Exposició Iberoamericana de Sevilla tenen el mateix valor com a disseny gràfic que un ex-libris o uns frisos ornamentals destinats a un llibre de bibliòfil. L'avinentsa d'aquesta monografia tan llargament esperada s'hagués pogut arrodonir amb algunes dades relatives a aquests altres àmbits, cosa que sí que s'ha fet amb el disseny de vitralls (fill d'un vitraller, el jove Joan va començar el seu ensinistrament artístic en aquesta disciplina) o bé la pintura de cavallet (tasca que l'ocupà parcialment durant alguns anys, però que no afegeix llorers a la seva glòria, tot i que presenta un encant innegable)⁵.

De tota manera, convé felicitar-se per l'exhaustivitat cronològica que presideix el triple estudi de Cadena, Castillo i Vélez: tots els períodes de l'activitat de *D'Ivori* com a il·lustrador al servei de les arts del llibre hi són reflectits. Això, que és totalment lloable, impedeix potser adonar-se de la qualitat desigual de l'obra ivoriana, i en especial camufla l'amanerament gràfic dels anys darrers, en contrast amb l'originalitat del primer període.

Treballs inicials

El nostre plantejament de la qüestió ens porta a insistir en els primers períodes creatius de Joan Vila, tant a Barcelona com a l'Argentina i a Madrid, sense que vulguem desestimar el moment de plenitud de les dècades de 1920 i 1930, força ben estudiats al llibre esmentat, ni els darrers anys de privacions i desenganys, en plena postguerra. Malauradament, tot i centrar-nos preferentment en una etapa d'uns dotze anys, els que van de 1911 a 1923, som conscients de no haver arribat a aprofundir totes les qüestions que ens havíem proposat.

Sense treure mèrits a la influència positiva que hauria obtingut a l'Acadèmia Borrell i al Cercle Artístic de Sant Lluc, sembla clar que els primers treballs gràfics i els primers èxits de Joan Vila li vénen de la mà del seu mestre Josep Triadó. Deixant de banda els projectes de vitralls, reproduïts per Montserrat Castillo al llibre que glossàvem fa una estona, només tenim unes vagues notícies de la feina del jove dibuixant entre el 1905 i el 1908, com ara uns ex-libris i la participació en alguns concursos i exposicions.

En diversos números de la *Revista Ibérica de Exlibris* dels anys 1905 i 1906 es reproduïxen tres marques de biblioteca firmades per J. Vila. Com era habitual en l'època, porten una numeració que permet situar-los en una cronologia relativa. L'exlibris número 1, destinat a Joan Vila, i datable el 1905, presenta una gran V, un diamant de vitraller i la representació ingènua d'una vila dalt d'un pujol, cosa que el fa entrar de ple en la categoria de les marques *parlants*. Aquest primer treball ha estat

Figura 1.
Projecte de marca per al Foment de les Arts Decoratives (1908).

atribuït per J. M. Cadena al pare de *D'Ivori* amb arguments que no ens convencen. No sabem per quin motiu aquest disseny ha de ser escatimat a un jove de quinze anys que aviat demostraria l'excel·lència del seu llapis. El principal argument de Cadena és que a la revista l'autor hi és anomenat «Sr. En Joan Vila», però també seria lògic pensar que l'articulista no sabia que fos un noi, o ho callava. És clar que del pare de Joan Vila Pujol, el vitraller Joan Vila Valls, en sabem ben poca cosa: només ens consta que a l'exposició barcelonina de belles arts del 1907 exposava un conjunt de vidrieres projectades per Triadó i executades als seus tallers. L'ex-libris número 2, per a Maria Vila, ger-

mana de l'artista, apareix a la revista el 1906 i presenta una composició ornamental en la línia de Josep Triadó, com també el que porta el número 4, per a Joan Vila Pujol, amb una dama galant en un jardí.

En aquesta seqüència ens faltaria localitzar l'ex-libris número 3, que encara no hem trobat en cap col·lecció; però no descartem que es pugui tractar del projecte que Joan Vila presentava el mateix any 1906 al concurs convocat per l'Institut Català de les Arts del Llibre (ICAL), per tal de premiar una marca per als llibres de la seva biblioteca. Els vencedors dels guardons van ser tres dels dibuixants més destacats de l'exlibris mo-

dernista: Josep Triadó, Alexandre Cardunets i Joaquim Renart, però també es van concedir sis mencions, una de les quals va correspondre a J. Vila⁶. Es tracta d'un projecte que resumeix els ensenyaments de Triadó: un atlant, dempeus sobre una mènsula en forma de mussol, sosté un llibre sobre el seu cap i és flanquejat per dos gerros decoratius.

Encara dins de l'estela de Triadó cal esmentar el projecte que Joan Vila va presentar el 1908 al concurs per al segell del Foment de les Arts Decoratives (FAD). El vencedor del primer premi va ser el versàtil Francesc Labarta, i el segon guardó va ser un altre cop per a Cardunets, mentre que es concedia el tercer premi a Joan Vila. En un article aparegut a la *Revista Gràfica*, Josep Triadó sortia en defensa del seu deixeble i afirmava que ell invertiria el veredict, tenint en compte que el disseny de Vila era el que millor s'adaptava als procediments de reproductibilitat tècnica⁷. Al projecte (figura 1) apareixen una figura femenina i una de masculina que aboquen l'aigua d'unes àmfores en un test decoratiu del qual brosta un arbre. Dos escuts i una silueta de ciutat ocupen el fons de la composició. Les figures tenen aquell aire preraphaelita típic del modernisme de Triadó.

Pocs mesos després, Joan Vila va participar en una exposició de «tarjetes de visita y'ls seus similars» organitzada per l'Institut Català de les Arts del Llibre. En un angle de sala Parés es van penjar les targetes dibuixades per un grapat d'artistes catalans, entre els quals ens consten els noms de Llorenç Brunet, Baldomer Gili i Roig, Víctor Oliva, Darius Vilàs, Eusebi Busquets, Alexandre Cardunets, Santiago Ferrer, Josep Fàbregas Bausili, Enric Puig, Josep Ribot, Modest de Casademunt, Antoni Cuadrench i Antoni Saló. Joan Vila hi va dur la seva targeta personal —amb la indicació de «no venal»—, que només coneixem per una mala reproducció de la *Revista Gràfica*. Hi apareix una figura masculina, de regust quatrecentista, que sembla portar alguna cosa a la mà. La targeta, ja amb la firma que serà característica de l'artista els anys següents, conté una adreça de la rambla de Prat, 3-5, al barri de Gràcia, on devia residir o tenir-hi un estudi⁸.

Les rondalles populars i els llibres per a Gustau Gili

Tots aquests treballs són estimables però encara ens semblen massa deutors de l'estil del seu mestre. Però Joan Vila farà una entrada de cavall siciliana en el món de la il·lustració amb *Les rondalles populars catalanes*, que havien estat recopilades per Pau Bertran i Bros, i que Ramon Miquel i Planas editava pòstumament en dos volums apa-

reguts el 1908 i el 1909, estampats per Fidel Giró. No hem d'insistir en l'excel·lència d'aquest treball. Ens limitem a remetre el lector a l'anàlisi que en fa Montserrat Castillo, tot i remarcant que era l'inici de la col·laboració de Joan Vila amb Miquel i Planas, important impulsor de la bibliofília a Catalunya. El jove dibuixant il·lustrà totalment el llibre amb composicions que ocupen la meitat superior de cada pàgina. L'estil de les il·lustracions ja revela un creador madur.

Diguem, també, que, segons *La Vanguardia*⁹, el novembre del 1908 el mateix Miquel i Planas va fer al Centre Excursionista de Catalunya una conferència sobre rondalles populars catalanes, en la qual es van fer projeccions lluminoses dels dibuixos de Joan Vila.

Una segona edició bibliofílica del recull, ampliada amb nous continguts però sense afegir-hi cap més il·lustració, va veure la llum el 1909 amb un nou títol: *El rondallari català* i en un sol volum. Amb tot, el treball del dibuixant presenta alguna novetat, en especial un ex-libris universal (dos follets que sostenen un llibre i betes ornamentals) que du un enigmàtic número 4, que ens pot fer creure que també hi ha altres ex-libris d'aquest tipus que no tenim localitzats.

Encara en l'estela d'aquests llibres, l'any següent Mercè Ventosa publicava un treball que s'hi pot relacionar, *Ulisses i Polifem en la rondallística catalana*, edició limitada en paper de fil, promoguda pel Centre Excursionista de Catalunya i impresa per L'Avenç¹⁰. Es tracta d'un recull comentat de rondalles de tema ciclop; si per a la «Rondalla d'en Pere Xic» s'utilitzen les il·lustracions de Joan Vila ja emprades el 1908 a *Les rondalles populars catalanes*, en canvi a la «Rondalla de l'home que llevava la pell de l'esquena» trobem cinc il·lustracions que no apareixien en el llibre esmentat. Es tracta de dibuixos del mateix format, i en nota al peu s'agraeixen a l'editor (és a dir, a Ramon Miquel i Planas) «les ben ensopegades il·lustracions den Joan Vila.» Podem pensar, doncs, que el nostre artista va fer algunes il·lustracions que al final no havien estat utilitzades al llibre definitiu de *Les rondalles...* i que trobaven sortida aquí.

Joan Vila referma la seva mestria de dibuixant a través de diversos llibres editats per Gustau Gili en la col·lecció «Emporium»¹¹. Castillo comenta àmpliament dues d'aquestes obres: *La tragedia de la reina* (1910) i *Almas celtas* (1913)¹², però sembla ignorar altres llibres de la mateixa sèrie on el nostre artista va deixar la seva empremta. Es tracta del curiós volum de Fermín Sacristán, *Regalo de boda* (1911, si bé fou acabat d'imprimir el setembre de 1910), totalment inclassificable, i d'*Alain y Vanna* (1913), novel·la històrica d'ambientació medieval, deguda a la ploma apologetica de l'autora francesa Marie Reynés-Monlaur. També és de Vila, sens

6. Biblioteca de Catalunya, actes de l'Institut Català de les Arts del Llibre, sessió pública de 26 de desembre de 1906. A la *Revista Gràfica*, VI, 10-12 (octubre-desembre de 1906), hi ha el veredict del concurs d'ex-libris, i tots els projectes hi són reproduïts.

7. J. TRIADÓ, «Concurso de proyectos para el sello del Fomento de las Artes Decorativas», *Revista Gráfica*, VIII, 4-6 (abril-juny de 1908), p. 42-43. Es tractava d'escollir una marca per al FAD, i no, com afirma Castillo, d'un «concurs de marques comercials».

8. JOAQUIM RENART, «Exposición de Projectes de Tarjetas de visita y'ls seus similars», *Revista Gráfica*, VIII, 10-12 (octubre-desembre de 1908), p. 101-104.

9. *La Vanguardia*, (27 novembre 1908), p. 4.

10. Un exemplar a la biblioteca de l'Institut Cartogràfic de Catalunya. No apareix al repertori, altrament força complet, que hi ha al catàleg de l'exposició del 1975. Aquesta referència procedeix, com altres dades que hem emprat en aquest article, de l'escrit inèdit presentat el 1933 per Josefina MORATÓ POU com a treball de final de carrera a l'Escola de Bibliotecàries: *Assaig per a una bibliografia d'Edicions de bibliòfil i tiratges especials, impresos a Catalunya, Balears i València des de 1900*, manuscrit conservat a l'Escola de Biblioteconomia.

11. En aquesta important col·lecció, iniciada el 1908, també aparegueren llibres il·lustrats per Joaquim Torres-Garcia, Joan Llimona, Maria Oller [Rabassa?], E. Vulliemin i E. Pascual [Eduard o Emili P. Monturiol?], pel cap baix. Potser en altres llibres de la col·lecció es poden trobar il·lustracions de Joan Vila, però no ho hem pogut aclarir en consulta amb l'editor Gili.

12. ROBERT HUGH BENSON, *La tragedia de la reina*, 1910; REYNÉS-MONLAUR, *Almas celtas*, 1913.

dubte, el dibuix art *déco* per a unes guardes, amb arabescos lila i blau-gris i el text «Ex-libris / Biblioteca Emporium», i que hem vist per exemple al llibre de Benson, *El amo del mundo*, si més no en la tercera edició, del 1911.

El *Regalo de boda* (figura 2) és un recull de consells, poesies i acudits una mica misògins sobre el matrimoni, i la intervenció del nostre artista cobreix materialment el llibre des de la coberta i la doble pàgina de portada fins al colofó, amb desenes de petits dibuixos distribuïts al llarg de les seves 317 pàgines. Elements al·legòrics (cors, copes de vi), amors i petites testes quadrades, d'aire primitivista, així com petites escenes figuratives, donen idea dels innumbrables recursos del dibuixant. En les figures humanes trobem un cop més aquells tipus expressius que Joan Vila ja havia emprat al llibre de les rondalles. A la darrera il·lustració apareixen, lleugerament caricaturitzats, l'autor del text i el propi il·lustrador, saludant el públic com els actors de teatre després d'una representació. La coberta original del llibre presenta uns motius ornamentals d'origen orgànic (fulles cordiformes) i aparença sofisticada, que Vila utilitzarà assíduament els anys següents¹³. Aquests elements decoratius responen a una visió personal del secessionisme austríac, cosa que ens impulsa a incloure'ls en l'art *déco*. Ja sabem que a Catalunya aquesta tendència, en comptar amb la competència ofuscadora d'un concepte tan absorbent com és el noucentisme, potser encara no ha estat prou reivindicada, tot i que ara ja disposem de treballs d'Àlicia Suàrez, Mercè Vidal, Eliseu Trenc i Mariàngels Fondevila¹⁴. De tota manera creiem que, al costat de l'art *déco* més ple dels anys vint, en els anys anteriors a l'esclat de la Primera Guerra Mundial ja es poden trobar manifestacions matineres del nou estil, potser vinculades amb tot allò vienès, que en l'art català no es poden limitar certament als treballs de Xavier Gosé i Ismael Smith.

La segona obra per a Gili segueix la línia de les altres novel·les ja conegudes. A les pàgines d'*Alain y Vanna* (figura 3) hom pot trobar escenes habitades per les figures dels protagonistes, en uns marcs d'escassa sofisticació ambiental, si bé tot hi respira goticisme, a to amb la temàtica del llibre. La primera il·lustració d'aquest volum és particularment notable: un grup de copistes en un *scriptorium* escolta atentament el dictat del mestre. Ens agradaria veure en algun d'aquests copistes el retrat idealitzat del mateix Joan Vila, el qual anys més tard adoptarà personalment aquesta identitat en fer els seus famosos llibres manuscrits en exemplar únic.

En algunes il·lustracions d'*Alain y Vanna*, en concret les escenes de batalla, Joan Vila manifesta un clar influx d'un dibuixant del cercle secessionista vienès, Carl O. Czeschka, i en concret del seu llibret *Die Nibelungen*, editat el 1909¹⁵. Ens cons-

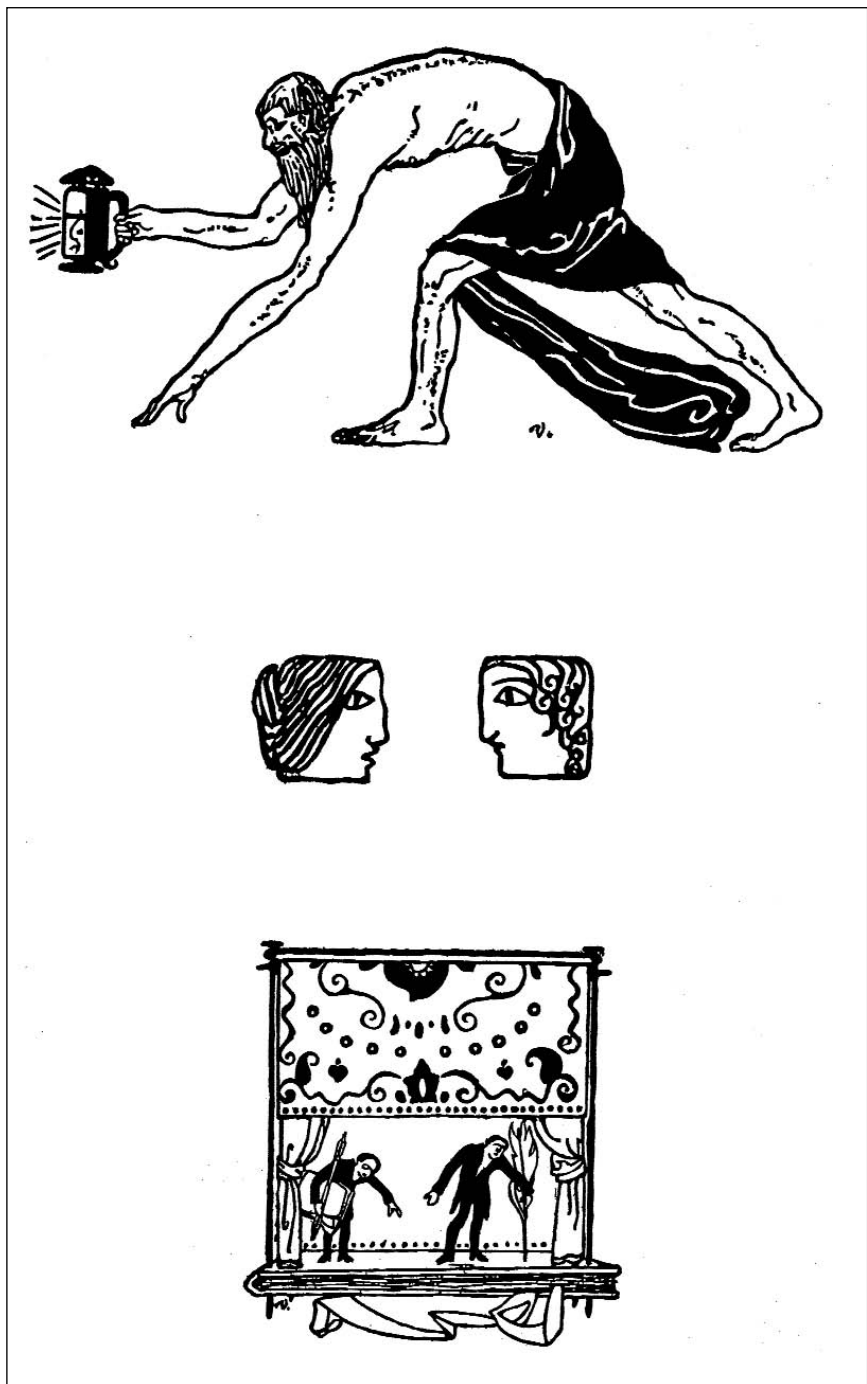

Figura 2.
Dibuixos per al llibre *Regalo de boda* (Barcelona, 1911).

ta que aquest petit llibre luxós, amb il·lustracions a doble pàgina —com les del llibre obrat per Joan Vila—, va tenir un cert èxit a Catalunya, ja que l'hem localitzat a algunes biblioteques, com per exemple la del dibuixant Lluís Garcia Falgàs, i és força probable que D'Ivori el conegués.

En una altra sèrie editada en aquella època pel mateix Gustau Gili apareix un nou treball del nostre artista: es tracta de la coberta, a diversos colors, del llibre d'Eduard Fontserè, *Ciencias Fí-*

13. Aquest llibre no és fàcilment consultable a les grans biblioteques públiques, però sabem que n'hi ha un exemplar a la Biblioteca de Sitges i altres en col·leccions particulars.

14. Mariàngels FONDEVILA, *La incidència de l'art déco a Catalunya: les arts decoratives*, tesi doctoral inèdita, Universitat de Barcelona, 2001.

Figura 3.
Il·lustració del llibre *Alain y Vanna* (Barcelona, 1913).

15. Franz KEIM, *Die Nibelungen—Dem deutschen Volk wiederzählt*, Gerlach und Wiedling, Viena-Leipzig, 1909.

16. Aquesta edició és l'única que s'esmenta al catàleg de l'exposició del 1975.

17. FLAMA, «A propòsit de les il·lustracions d'un llibre», *La Veu de Catalunya* (24 de novembre de 1910), p. 4-5.

sicas y naturales, del 1911, que gaudiria d'un gran predicament (n'existeix una cinquena edició del 1934 i també fou objecte de traducció catalana apareguda el 1932)¹⁶.

En aquells anys Joan Vila també havia començat a treballar per a revistes. El 1909 publicava unes il·lustracions a *La Rondalla dels dijous*, prou ben estudiades per Montserrat Castillo. Simultàniament treballà per al setmanari satíric *Papitu*, en la que sembla una de les seves úniques concessions a

l'actualitat. Castillo i Cadena esmenten dos dibuixos, apareguts amb la firma «Iras». L'atribució sembla correcta, per més que enlloc no hi consta que aquest dibuixant sigui efectivament Joan Vila i tampoc no sembla que fes servir aquest pseudònim en cap altre lloc ni moment. Per altra banda, Cadena intenta rellegir la firma com una traslació de les lletres que formen el cognom Vila, però això no sembla gaire clar. Dels treballs apareguts a *Papitu* el millor sens dubte és al número 44, del 29 de setembre del 1909 (p. 716), un dibuix excel·lent que representa les figures de la mort i el diable, en un estil expressiu i arcaïtzant. En canvi, l'altre acudit, al número 67, del 9 de març del 1910 (p. 147), amb dues figures dempeus, és molt petit i no tan reeixit. Convé dir també que abans d'aquests dos dibuixos n'hi ha un altre que Cadena i Castillo sembla que ignoren, i on veiem dues dones —una amb un cistell, l'altra amb un nen a coll— que dialoguen (número 42, 15 setembre 1909, p. 682).

Joan Vila portaria uns dibuixos a l'Exposició Internacional d'Art de Barcelona del 1911; els títols amb què aparegueren al catàleg, «*El vaixell de les ànimes* (leyenda celta)» i «*Ilustraciones del libro Los Magos*», poden guardar alguna relació amb treballs esmentats, com ara el llibre *Almas celtas*.

No sabem quina repercussió van tenir aquestes aparicions públiques de Joan Vila ni com van influir en la recepció de la seva obra. Castillo esmenta un article de Flama (Joaquim Folch i Torres), del 1910, a la pàgina artística de *La Veu de Catalunya*, en el qual pondera admirativament l'aparició de *La tragedia de la reina*¹⁷. Però sobretot voldríem insistir en la bondat de la primera etapa, quasi expressionista. Per altra banda, tot i la forta influència britànica destacada pels altres comentaristes, en els elements decoratius també hi veiem un coneixement de treballs vienesos.

Però al principi de l'any 1911 Joan Vila marxava a l'Argentina pels motius ja esmentats per Cadena: el jove dibuixant tractava de deslliurar-se del servei militar fugint a l'estranger i, malgrat que finalment no li va ser necessari, optà per obrir-se camí durant quasi tres anys a Buenos Aires, que en aquells moments era una metròpoli puixant que atreia gent de tot el món i, entre ells, nombrosos dibuixants que feren de la premsa portenya una de les més interessants en el vessant de la il·lustració.

A Buenos Aires

Des del 1911 Joan Vila es trobava establert a Buenos Aires, segons assenyala l'enciclopèdia Espasa, tot i que no ens consta el moment exacte de la seva arribada. Hi viuria de manera ininterrompuda fins a final de 1913. Malgrat la brevetat d'aquest període argentí, és una llàstima que

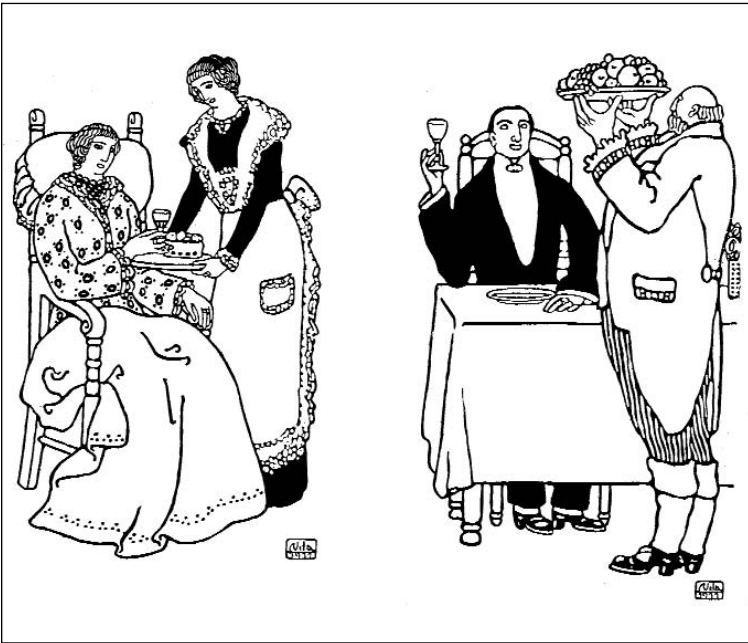

Figura 4.
Anuncis del Vino Cordero a la revista *Caras y Caretas* de Buenos Aires (1912).

Figura 5.
Il·lustració de la narració «San Miquel Arcàngel» a *Caras y Caretas* (1912).

Figura 6.
Il·lustració de la poesia «Canto de la mañana» a *Caras y Caretas* (1914).

Figura 7.
Il·lustració del conte «Por cuenta propia» a la revista *Fray Mocho* de Buenos Aires (1912).

al llibre *D'Ivori, la màgia de la il·lustració*, hi sigui tractat tant de passada. Amb prou feines se'ns diu que treballà als setmanaris *Caras y Caretas* i *La Semana Universal*, així com per a la Sociedad Argentina de Música de Cámara. És clar que aquest oblit s'estén a d'altres fonts, de manera que el nom de Joan Vila no apareix tampoc al *Diccionari dels catalans d'Amèrica*, publicat el 1992.

Certament, i a falta de dades més concretes que ni tan sols els fills de Joan Vila estan en condicions de proporcionar-nos, no podem ni tan sols esbossar les diferents activitats, els contactes personals i professionals ni les vicissituds amb què es degué veure animada aquesta estada sud-americana del dibuixant. Amb prou feines podem fer una primera relació dels indrets on va treballar i analitzar-ne alguns dels dibuixos més destacats. Hem intentat entrar en contacte amb els estudiosos de la premsa il·lustrada argentina de la primera meitat del segle xx, però de moment tampoc no hem pogut treure'n cap notícia positiva.

En concret, no sembla que hi hagi cap notícia de Joan Vila a Buenos Aires corresponent a l'any 1911. Això pot indicar una arribada més tardana del que imaginàvem, o bé uns inicis difícils en el món editorial de la capital argentina.

En canvi, des del principi del 1912 les seves il·lustracions comencen a aparèixer amb certa assiduitat a tres de les revistes més importants de la ciutat. En concret, hem localitzat treballs de Joan Vila a *Caras y Caretas* entre el gener del 1912 i el febrer del 1914 (figures 4, 5 i 6) i a *Fray Mocho* entre l'octubre del 1912 i l'abril del 1914 (figura 7), mentre que també s'esmenta la seva participació a *La Semana Universal* en dates indeterminades. Com es pot veure, després de la seva marxa cap a Europa encara van anar-se'n publicant durant uns quants mesos, de la mateixa manera que en absència d'ell a Barcelona s'havien anat publicant llibres amb les seves il·lustracions.

Atès que les revistes esmentades no són de consulta fàcil, creiem que val la pena indicar en quins números surten els seus dibuixos:

• *Caras y Caretas*

XV, 692, 6 de gener de 1912: anunci Vino Cordero

XV, 693, 13 de gener de 1912: anunci Vino Cordero

XV, 694, 20 de gener de 1912: «San Miquel Arangelo» (2 dibuixos)

XV, 710, 11 de maig de 1912: «El sudario de oro» (2 dibuixos)

XV, 714, 8 de juny de 1912: «Obstáculo»

XV, 727, 7 de setembre de 1912: «La carreta pasa»

XVI, 744, 4 de gener de 1913: anunci Stomalix

XVI, 748, 1 de febrer de 1913: «Canción de los peregrinos»

XVII, 796, 3 de gener de 1914: «Goethe–Schiller–Heine»

XVII, 801, 7 de febrer de 1914: «Canto de la mañana»

XVII, 803, 21 de febrer de 1914: «Intermezzo–Cabellera–Desgranando lágrimas–El supremo dolor»

• *Fray Mocho*

I, 23, 4 d'octubre de 1912: «Pláticas parisienes con *Fray Mocho*» (2 dibuixos)

I, 24, 11 d'octubre de 1912: «El cuarto (composición)» (dibuix en colors)

I, 34, 20 de desembre de 1912: «De cómo se publicaron los “pactos de Mayo” antes de lo convenido»

I, 35, 27 de desembre de 1912: «Problema resuelto» (3 dibuixos); «Por cuenta propia» (2 dibuixos)

II, 36, 3 de gener de 1913: «La separación de la iglesia y el estado»

II, 43, 21 de febrer de 1913: «¿Dónde están las de Mistonghini?» (2 dibuixos)

II, 51, 18 d'abril de 1913: anunci balneari Ostende

III, 103, 17 d'abril de 1914: «Tentativa de suicidio» (2 dibuixos)

En aquesta revista, que feia poc que s'havia començat a publicar quan Joan Vila s'hi incorporà, també hi dibuixà capçaleres per a les seccions «Carreras» (dos models diferents) i «De todo un poco»¹⁸.

La intervenció a *La Semana Universal*, documentada per Cadena, es basa en retalls de premsa propietat de la família Vila, però ha estat impossible consultar aquesta revista a les hemeroteques.

En conjunt, aquestes tres publicacions representaven el punt àlgid de la il·lustració argentina de principi de segle. També hi treballaren espanyols, com l'incommensurable Sirio i el també excel·lent Quesada Hoyo, a més de molts altres dibuixants amb cognoms germànics, francesos, italians...

Molts d'aquests il·lustradors també apareixen al costat de Joan Vila a les pàgines del *Almanaque Peuser* de 1913, editat per la Casa Jacobo Peuser de Buenos Aires (n'hi ha un exemplar a la Biblioteca de Catalunya). El nostre biografiat hi

18. Per altra banda, considerem molt dubtós atribuir a Joan Vila una historieta de vuit vinyetes firmada per Hamlet: «Notas para el próximo mensaje», *Fray Mocho* (Buenos Aires), II, 72, (12 de setembre de 1913).

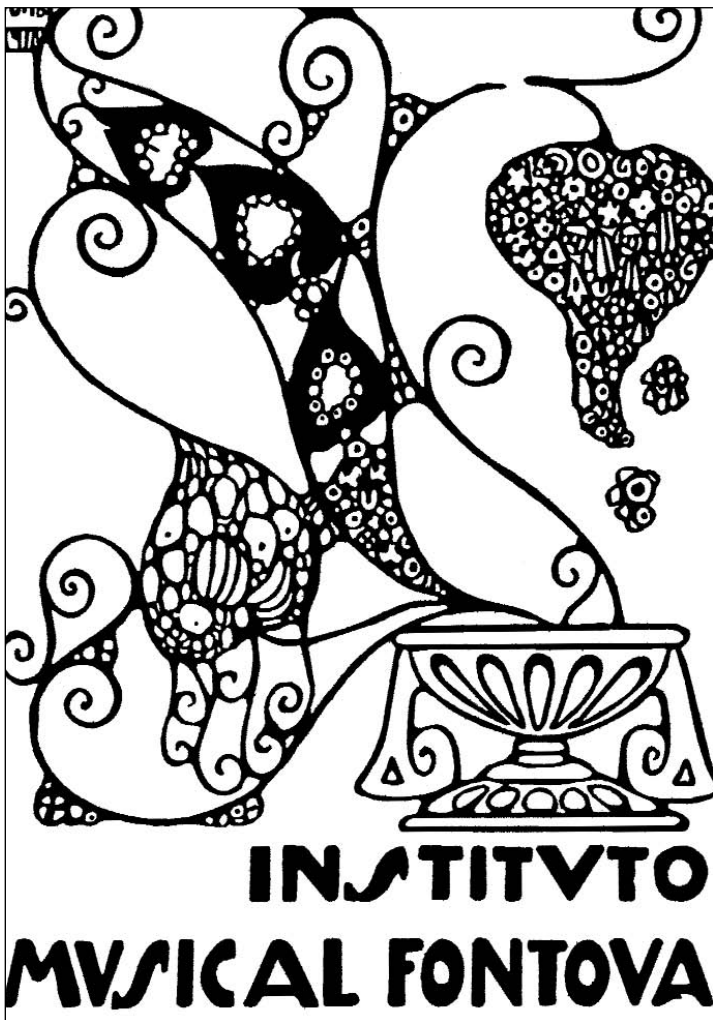

Figura 8.
Marca o ex-libris per a l'Institut Musical Fontova de Buenos Aires.

Figura 9.
Il·lustració del llibre *Petites odes del convent* (Barcelona, 1916).

aportà la capçalera de l'article «La gran colmena latina» i unes il·lustracions que emmarquen les poesies «Dante», «Moliere» i «A un viajero». Es tracta de composicions firmades «Vila 1912». En l'almanac d'aquesta important papereria, llibreria i impremta argentina també hi col·laboraren els catalans Gosé, Riquer, A. Utrillo, Simont o Xaudaró.

En aquesta etapa, Joan Vila també fa diversos ex-libris que després comentarem.

Al costat d'aquestes activitats, la tasca de Vila a la metròpoli rioplatense també va donar altres fruits, alguns ja han estat divulgats per Montserrat Castillo; uns altres, conservats per la família Vila-Rufas són encara poc coneguts, com ara diversos materials promocionals per a l'Institut Musical Fontova (figura 8) i per a la Sociedad Argentina de Música de Cámara. El nostre dibuixant potser hi entrà en contacte a causa de l'origen català del fundador de les dues institucions, el violinista Lleó Fontova i Planes, nascut a Barcelona el 1875,

traslladat a Buenos Aires el 1896 i fill del conegut actor vuitcentista Lleó Fontova. L'Institut va ser creat el 1904, i la Sociedad Argentina, el 1911. Especialment atractiva és una publicació de l'Institut Musical Fontova per al 1917, enriquida amb nombrosos dibuixos de Joan. Aquest episodi ens permet suposar que Joan Vila va mantenir cert contacte amb la notable colònia catalana de l'Argentina. Altrament no sabem si, al marge d'aquests treballs, existí cap vinculació especial del dibuixant amb els ambients musicals de Buenos Aires.

Encara en relació amb les activitats de la colònia catalana a l'Argentina, convé assenyalar la capçalera de la revista *Catalonia*, que es publicava a Buenos Aires, i de la qual hem vist el número 1, del febrer de 1914. I també hi podem incloure el llibre de Faust Casals i Bové, *Petites odes del convent*, ja que, malgrat que va ser publicat a Barcelona el 1916 per la impremta Catalonia, té certament el seu origen en aquesta etapa que es-

tem examinant. El text havia merescut ser guardonat als jocs florals de Buenos Aires de l'any 1910, i les il·lustracions de Joan Vila que l'enriqueixen també corresponen sens dubte als anys argentins, tant per l'estil com la signatura. Tot i tractar-se d'un volum de poques pàgines, l'artista hi va fer fins a sis dibuixos a tota plana, altres tants culs de llàntia i set caps de capítol, a més de la il·lustració de les cobertes. El seu treball intenta reflectir l'ambient estàtic d'un convent de monges tal com és descrit al poema (figura 9).

Tot i que no en tenim prou constància, no hi ha dubte que en aquests anys —com al llarg de tota la seva vida— també devia executar diversos projectes de decoració d'establiments, interiorisme i potser escenografia, així com cartellisme.

Com es pot veure, entre 1914 i 1917 encara apareixen a l'Argentina publicacions amb dibuixos de Joan Vila, encara que ell ja no hi residia. Sembla que va ser enviat a París com a corresponent de *La Semana Universal*, però tampoc no en tenim gaires detalls. Segons l'enciclopèdia Espasa, «A fines de 1913 salió para París, adonde llegó, después de pasar por Londres, a primeros de 1914, viéndose obligado a salir de la capital francesa el 6 de Septiembre del mismo año, a causa de la gran guerra.»

D'aquesta referència en traiem dues dades importants: que de fet a Londres hi va estar molt poc temps, i que en canvi l'estada parisenca va tenir una durada prou considerable, tot i que per altra banda no en coneixem gaire fruits concrets.

El retorn a Barcelona

No estem segurs de com va anar exactament la reincorporació de l'artista a la ciutat nadiua. Sí que ens consta que en aquest període, en què breument firmarà com a Joan, comença a forjar la que serà la seva línia definitiva.

Reprèn el contacte —si és que mai l'havia trencat— amb Ramon Miquel i Planas, a qui secunda en una innocentada periodística apareguda el 28 de desembre del mateix 1914: *El Noucentista*, suposat òrgan de l'escola mediterrània i on Joan Vila firma els dibuixos amb el pseudònim «Vobis». També a partir d'aquell moment elabora, per a qui havia estat el seu primer client, les inicials i els amoretos decoratius que enriqueixen la revista *Bibliofilia*.

Entre la seva marxa de París i l'estada madrilena s'escolen cinc anys durant els quals Joan Vila du a terme una activitat frenètica en diversos camps, entre els quals destaca la decoració de llibres i il·lustracions en revistes, però on també cal ressenyar altres modalitats d'aplicació de dibuix. Així, per exemple, participà en un concurs per als

goigs de la Mare de Déu de la Mercè, organitzat pel Centre de Nostra Senyora de la Mercè i celebrat el 1915; Joan Vila va obtenir el segon premi amb un projecte neopopular (el primer classificat va ser Josep Ribot, i J. Ràfols rebé el premi a la millor orla)¹⁹.

Deu ser cap al 1915 que il·lustra la *Vida de Santa Teresa de Jesús*, publicada en dos volums per la Casa Editorial Maucci. Les il·lustracions, firmades «Joan» i amb temàtica similar a les esmentades *Petites odes del convent*, consten de dalt de capítol, culs de llàntia i alguns dibuixos a tota plana, a més d'una portada abarrocada.

El pseudònim *D'Ivori*, que acabarà essent la denominació exclusiva del nostre artista, potser va fer acte de presència per primer cop a les pàgines d'una *Eneida* publicada per l'Editorial Catalana en dos volums apareguts el 1917 i el 1918. La coberta presenta una orla vegetal, que veurem aprofitada en altres llibres de la mateixa col·lecció, i que al primer volum rodeja una interessant interpretació de la mort de Laocoont i els seus fills. A l'interior dels dos volums l'artista s'hi esmerça amb un conjunt de petites il·lustracions —un cap de capítol i un cul de llàntia per a cada cant del poema èpic— plenes de sabor clàssic. Malgrat el que havíem dit al principi, cal notar el fet que al volum del 1917 els dibuixos ja porten la firma «D'Ivori», mentre que al del 1918 hi reapareix la fórmula «Joan D'Ivori» (i als dibuixos petits, «J D» o bé «D»).

En la mateixa col·lecció l'artista intervingué seguidament als llibres *Una cançó nadalenca*, de Dickens (amb l'esmentada orla que encercla un arbre de nadal ple de regals i un parell de dibuixos interiors); *L'elefant blanc, robat*, de Mark Twain (on només és signada l'orla i un enigmàtic senyal amb un lliri, una premsa de Gutenberg i l'escut de Catalunya, a més del logotip «I V») i un *Coriolà* de Shakespeare amb «Ornamentació de Joan D'Ivori» (limitada al dibuix de la coberta, encapçalaments dels quatre actes i alguns dibuixos menors); tot i que no és datat, a les pàgines de l'*Eneida* aquest Coriolà apareix anunciat com de pròxima aparició, cosa que el situa més aviat al 1918. Notem també que aquests llibres es clouen amb el disseny que l'artista féu com a marca per a l'Editorial Catalana, inscrita en un cercle, amb l'escut català i una garlanda.

De la producció de tots aquells anys, revisada de manera competent per Castillo i Vélez (amb llibres tan importants com una *Història de Catalunya*), voldríem destacar només alguns títols escassament coneguts, com per exemple la il·lustració de coberta del llibre de Gervasio de Artiàno, *Historia del comercio con las Indias durante el dominio de los Austrias*, imprès per Oliva de Vilanova l'any 1917, o bé la d'una antologia de textos de Ramon Llull: *Flors lul·lianes: ramell de místiques*

19. Són reproduïts a *Vell i Nou*, I, 5 (15 de juliol de 1915), p. 4, 5. En data indeterminada, i ja com a d'Ivori, va fer uns altres goigs a la Madona de la Túnica.

Figura 10
Coberta del llibre *Flors lul·lianes* (Barcelona, 1918).

metàfores del llibre de «*Amich e amat*» del B. mestre Ramon Lull; rimades per Agustí Valls i Vicens, publicada pel Foment de Pietat el 1918 (figura 10). Es tracta d'una interessant visió del «doctor il·luminat» en oració, encerclada per una orla.

A la novel·la *Primer Amor* de Turgènev, publicada el 1919 a Madrid en castellà per les Ediciones de Estrella, en la col·lecció «Fémina», hi és esmentat Joan D'Ivori com a autor dels dibuixos, tot i que la seva intervenció sembla limitar-se a l'orla que ocupa les dues planes de la portada i un dibuix a la portadella (figura 11), tot en el seu estil característic, amb *putti* alats i elements vegetals que hem descrit com a tardomodernistes o previs a l'art *déco*²⁰. Aquelles edicions foren l'obra personal de Gregorio Martínez Sierra i hi va treballar sobretot el català Manuel Fontanals, autor potser d'altres elements ornamentals presents en l'esmentat llibre. Anys a venir, probablement a Madrid, Joan Vila es-trenyeria més la relació amb tots dos.

Un altre llibre important (i que no sortia a la catalogació del 1975) és la trilogia de Sòfocles, *Edipo Rey*, *Edipo en Colona*, *Antígona*, publicada a Barcelona per l'Editorial Ibèrica J. Pugés S. en C., l'any 1920²¹. Les il·lustracions d'aquest llibre tenen l'aire dels seus millors treballs de tema clàssicitzant, com la ja esmentada *Eneida*.

Des del 1919 també prestava la seva aportació als llibres juvenils de l'editorial Muntañola, entre els quals cal esmentar el *Libro de Vacaciones. Anuario de la Juventud 1920*, on apareix junt amb Francesc Labarta, Ramon Roqueta, Ricard Opisso, Joan G. Junceda i James Wilkinson. Esmentem, per acabar aquest apartat, que D'Ivori també va treballar per a l'editorial Araluce, en llibres com *Hernán Cortés: Historia de la conquista de Méjico*, per al qual féu vuit il·lustracions a color²².

Pel que fa a les revistes, podem citar la participació de Joan a diverses publicacions madrilenyes del grup Prensa Gráfica, com *La Esfera*, en una col·laboració ja referida anteriorment per J. Pérez Rojas²³ que hom no ha citat sovint des de Catalunya, tot i tractar-se de treballs importants. Només són sis il·lustracions (tres el 1915, una el 1916, una el 1921 i una darrera el 1922), però el seu format monumental i el fet que siguin en color els dona un caràcter d'allò més singular. Una altra revista del mateix *holding* periodístic era *Por esos mundos*; al número de febrer del 1916 hi apareix també un dibuix de Joan, amb una dama que surt d'un carruatge i és seguida per un elegant que, com Brummel, du indumentària negra, amb capa i copalta. No ens consta si l'artista barceloní també va col·laborar a les altres publicacions de Prensa Gráfica, *Nuevo Mundo* i *Mundo Gráfico*. Les dates dels esmentats dibuixos ens poden fer pensar potser en una primera estada a Madrid cap a 1915-1916.

Com ja ha estat assenyalat en altres llocs, Joan Vila també va continuar publicant dibuixos a les

20. Un exemplar a la Biblioteca de la Universitat de Barcelona.

21. L'Editorial Ibèrica (a nom de J. Pugés, S. en C., i més tard P. Pugés) sembla tenir relació amb la Tipografia Catalana, derivada de la Secció d'Impremta de l'Editorial Catalana, fundada per Francesc Cambó.

22. Adaptació del clàssic d'Antonio de Solís, a càrrec de Celso García. El *Manual del librero...* de Palau y Dulcet el data cap a 1923.

23. J. PÉREZ ROJAS, *Art Déco en España*, Cátedra, Madrid, 1990, p. 103.

Figura 11.
Doble portada del llibre *Primer amor* (Madrid, 1919).

revistes catalanes *D'ací i d'allà*, *Violet*, *Jordi* o *La Mainada*. Però també hem localitzat altres feines menors, com ara el 1919 uns acudits a *Fatty*, revista infantil de vida efímera on també van col·laborar Montserrat D'Ivori i Maria D'Ivori, és a dir dues de les germanes de l'artista que li manlleven el pseudònim. I encara sabem que el 1925 féu il·lustracions i capçaleres a la revista *Lletres Catalanes*.

Madrid

Segons J. M. Cadena, el nostre artista va residir a Madrid entre 1920 i 1923, o sia abans de casar-se. Hi hauria anat cridat pels germans Fontanals, i allí col·laborà en el diari *El Sol*, publicació de Nicolás Mª de Urgoiti.

Hem de confessar que no és gaire cosa la que podem dir d'aquesta etapa. En aquells anys fa les il·lustracions de la ben coneguda edició de *La librería*, d'Iriarte, per a Ramon Miquel i Planas i el

seu grup dels Bibliófilos Españoles. I no deixà el contacte amb Barcelona: al catàleg de l'exposició del 1975, ja comentada, se citen treballs per a la impremta Artís, al mateix temps que continua la seva col·laboració amb Muntañola.

Segons l'enciclopèdia Espasa (tot i que no forçosament a Madrid), Joan Vila va fer diverses decoracions de teatre: «ha colaborado con algunos arquitectos» i en aquell moment treballava a la pàgina infantil d'*El Sol*. Potser també va continuar la seva relació laboral amb les Ediciones de Estrella, tot i que no ens en consta cap altre més de posterior al ja esmentat per a un llibre de Turgènev.

Els ex-libris de Joan Vila fins al 1923

Anteriorment ja hem esmentat els ex-libris fets per Joan Vila abans de la seva anada a l'Argentina; però, tot i que entre el 1906 i el 1910 només ens consta que dibuixés l'esmentat ex-libris universal

24. Reproduïts a José FONTANA, *El gráfico moderno*, Fontana, Buenos Aires, 1930.

25. Pel que fa als ex-libris més tardans, hem d'esmentar-ne uns de tipus «universal» per als volums del *Llibreter assassí* (1928) i *Vestits típics d'Espanya*, etc.; i pel que fa als convencionals, n'hi ha dos per a Miquel A. Salvatella (del 1936), Cambra Oficial del Llibre (1936 ?), Arnold van Muyden (1942), el ja esmentat de Josep Fonts Gelambí (1942), amb el número 53, un de xilogràfic per a Antoni Carabasa i Serra (1945) i un altre amb motius heràldics per a Abadal del Pradell, en una data indeterminada de la postguerra (col·lecció Oliva Pascuet).

26. «Fotografia Massana/Decoració d'Ivori», *Bella terra*, I, 9 (octubre de 1924), p. 332-333; «Nou establiment», *Gasetta de les Arts*, I, 12 (1 de novembre de 1924), p. 7.

27. Anunci a Luis del ARCO, *Barcelona en la mano 1925*, Ed. Iberia, Reus, 1924, p. 120.

28. MAINAR/CORREDOR-MATHEOS, *FAD 80 anys: dels bells oficis al disseny actual*, Editorial Blume, Barcelona, 1984, p. 51.

29. Lluís PERMANYER, «Aquel Savoy de dulce recuerdo», *La Vanguardia* (26 de juny de 2001), *Vivir en Barcelona*, p. 4.

30. I, 5 (28 de juliol de 1928).

31. J. & A. CARULLA, *España en 1000 carteles*, Postermil S.L., Barcelona, 1995, p. 304, cat. núm. 747. Els esbossos presenten l'arquitectura de la sevillana Plaza de España.

a *El Rondallari Català*, pensem que potser en va fer d'altres. En tot cas, durant els anys argentins i l'etapa posterior fins al seu establiment definitiu a Barcelona, hi ha d'altres referències que en bona part ja han estat ressenyades pels estudiosos, per més que alguns encara són treballs força desconeguts. Probablement també n'hi ha molts més que no han arribat fins a nosaltres, ja que un ex-libris tardà, del 1942, per a Josep Fonts Gelambí, ostenta un número d'ordre elevat, «núm. 53», que ens fa pensar en l'existència de molts més treballs.

Durant els anys que abasta principalment aquest article, els ex-libris de Joan Vila són els següents:

Del període argentí en coneixem un per l'Instituto Musical Fontova (1910 o 1912?), en el qual posa en joc la seva capacitat ornamental. Més dubtós és el cas de l'ex-libris que hem vist a l'Acadèmia de Bones Lletres amb el nom manuscrit de William Müller, i on es representa un llibre sostingut per unes bastides i unes figures (1911?). Creiem que al país sud-americà Joan Vila treballà per a compatriotes com ara José Cavestany (1912), Álvaro Cavestany (1912) i Joan B. Llonch (cap a 1914). Alguns d'aquests ex-libris posen en escena personatges hel·lenitzants amb túniques, com ara alguns treballs neogrecs del mestre Triadó.

Sense cap nom clar, i amb dubtes sobre si és certament un ex-libris, tenim el dibuix amb el lema «Ars clara virtus» (cap al 1914) i un altre sense cap text (1914-1915?)²⁴. Potser ja és fet a Europa un «Ex-libris/Catalunya», del qual no sabem si correspon al 1911 o al 1917 (exemplar al Gabinet de Dibuixos i Gravats, MNAC).

Més coneguda és la sèrie dels ex-libris —fets ja a Barcelona— per a Montserrat i Mercé Vila Pujol (1914), Manuel Cano (1915), el cèlebre treball cubistitzant per a Josep de Togores (1915), Víctor Oliva (1918), Joan Baucis (1919), Concepció Permanyer (1919), Luis Massó (1919 ?) i per a Joan *D'Ivori* mateix (1919).

L'ex-libris per a B. Sigalés P. (1919) és un cas especial de dibuix de *D'Ivori* gravat xilogràficament per Ramon Ribas. I per a Joan Puig Sureda i amb el lema «Aequo pulsat pede», es coneix la representació d'un heroi amb armadura que intenta alliberar una dama de l'atac de la mort inexorable, datable cap al 1920. Probablement són de la mateixa dècada o una mica posteriors els ex-libris per a Enric Panadès (imprès en negre i or), *D'Ivori* (treball xilogràfic), Álvaro Soldevila, Antoni Parra-mon Tubau, Magda Bernet i Francesc Condeminas²⁵.

La maduresa d'un artista complet

Com que hem dit que ens aturàriem en l'any 1923, ja no farem esment a les darreres etapes de l'art de *D'Ivori*. Això no ha de fer pensar que rebutgem les realitzacions dels darrers vint-i-cinc anys de la seva vida, que en tot cas mereixerien que en parlem en una altra avinentesa.

Sí que esmentarem breument un parell de fets, relatiu als treballs més quotidians. A la bibliografia existent s'ha citat de manera especial el taller que Joan Vila va tenir a l'avinguda del Príncep d'Astúries; però de fet la voluntat d'arrelament a Barcelona queda palesa en el nou taller on el nostre artista s'estableix la tardor del 1924, conjuntament amb el fotògraf Josep Masana, a la ronda de Sant Pere, 3, principal primera. No sabem si els dos homes col·laboraven també en algun treball o simplement compartien el local²⁶. Hem trobat també un anunci curiós on *D'Ivori* ofereix «Proyectos y dirección artística de decoración de edificios, establecimientos y habitaciones. Originales para carteles, marcas, prospectos, ex-libris, ilustraciones, etc.»²⁷. Josep Mainar, a la seva crònica històrica sobre el Foment de les Arts Decoratives, assenyala com una mostra interessant de l'estil art *déco* la decoració del local, que cal atribuir a Joan Vila²⁸. Sabem que també va decorar, entre molts altres locals, l'interior del cinema Savoy²⁹.

En realitat al llarg dels anys va fer força feines de les que se solen anomenar «alimentícies» i que no han merescut prou atenció, tot i que potser seria hora de començar a tenir-les en compte. A la col·lecció familiar, per exemple, hem vist alguns dibuixos per a aparadors de botigues que estem temptats d'atribuir als anys argentins, sobretot pels cognoms que hi apareixen, com és el cas, per exemple, del projecte per a la casa Lépori, tot i que per l'aspecte, ja «racionalista», semblaria més aviat obra dels anys trenta.

Al costat de treballs tan coneguts com els *Contes de bibliòfil*, *La rosa i l'anell* i *La llegenda del Llibreter assassí de Barcelona*; o les caplletres dels diccionaris Pal·las i la intervenció a la revista *Crónica Molfort's*, són més ignorades les seves aportacions en prospectes (com el dels típics teixits mallorquins coneguts com a «roba de llengos» que cap a 1927 comercialitzava de manera exclusiva la Sala Parés) i en altres formes de publicitat. Destaquem-ne els dibuixos que il·lustren la *Revista Paramount* al «Número extraordinario dedicado a la presentación del material Paramount. Temporada 1928-29»³⁰. Joan Vila hi col·labora amb anuncis a tota pàgina, en colors, de les pel·lícules que s'estrenarien aquell

any, com ara *Alas (Wings)*, *Beau Sabreur*, *La lección de los condenados*, o unes altres de protagonitzades per Pola Negri, Florence Vidor, George Bancroft, Clara Bow, o documentals. Es tracta d'un il·lustracions poc refinades però efectistes, en especial la que anuncia la pel·lícula *Wings*, amb un espectacular xoc de dos avions en ple vol, elaborat en una estètica una mica cartellística i ingènua.

D'Ivori, per cert, va fer alguns cartells, tot i que no n'hi ha gaires referències, per a les revistes *La Mainada*, *Plançons* i *La Jornada Deportiva*, a més de la participació als concursos de la Caixa de Pensions. També va prendre part al certamen obert per tal de seleccionar el cartell que anunciés de manera conjunta les exposicions de Barcelona i Sevilla del 1929; a la col·lecció familiar es conserven alguns esbossos d'un cartell que al final només devia ser imprès en format de postal³¹. Ja als anys trenta i per a l'Oficina de Turisme de Catalunya (OTC), Joan Vila devia participar al concurs de cartells per promoure l'emplaçament arqueològic d'Empúries; els diversos projectes que en conserva la família revelen un estil gràfic, allunyat de les seves figures característiques, que posa en escena representacions rotundes de les ruïnes emporitanes i el seu conegut Asclepi de marbre. També es coneix un cartell per a un congrés mèdic celebrat a Barcelona els anys trenta.

I el 1931 *D'Ivori* també va participar al multitudinari concurs per al senyal de la Generalitat, amb una dotzena de projectes. Concurs celebrat en dues convocatòries, en la primera va presentar deu projectes que li van valdre una menció. Es tracta d'uns dissenys interessants, on juga amb diverses formes habituals en l'heràldica (rombe, olla, cercle, ametlla...) per enquadrar els quatre pals de l'escut català. A la segona ronda, va presentar dos dissenys diferents. Un d'aquests va ser adquirit i va tenir una utilització abundant en documents de la Generalitat, ja que va ser usat com

a segell per diferents departaments (Presidència, Agricultura, Economia)³².

***

Certament, els treballs que Joan Vila va fer al principi de la seva carrera mereixen una atenció especial. El fet de trobar-se dispersos en revistes sol dificultar-ne moltes vegades el coneixement, però això és encara més patent per als treballs fets a l'Argentina. Segurament, l'obra realitzada per tants artistes catalans arreu del món hauria de ser objecte d'una acurada recuperació i revalorització, a través de l'adquisició, destinada a les hemeroteques públiques, d'aquelles publicacions periòdiques estrangeres on apareixen els seus dibuixos, i també a través de reedicions facsímils.

El període argentí de Joan Vila resumeix en certa manera moltes de les aportacions de la seva primera etapa i, juntament amb els treballs fets immediatament abans i després a Barcelona, constitueix una bona mostra de les diferents orientacions que podia seguir un jove dibuixant en uns anys que anomenem genèricament «noucentistes», però en els quals, de manera simultània, convivia altres ferments creatius (l'art *déco* en els elements ornamentals, cert expressionisme en el dibuix de les figures o fins i tot una tendència primitivista) que se superposaven amb resultats ben interessants. En canvi no he pogut arribar a conclusions definitives pel que fa als anys madrilenys, que encara em semblen confusos per manca de dades.

No voldria acabar sense expressar el meu agraïment a aquells que han fet possible aquest article, en primer lloc i de manera especial a la família Vila (Jordi i Francesc Vila Rufas, Elisenda Vila Llorens); també per ajudes concretes a Albert Manent, Víctor Oliva Pascuet i Josep M. Cadena, i finalment a Ventura Bassegoda, que un dia ja llunyà em va suggerir que estudiés els anys joves de Joan Vila, sense sospitar les conseqüències positives que havia de tenir la seva invitació.

32. Santi BARJAU, «La recuperació oficial de l'escut de Catalunya al segle xx i el concurs per al senyal de la Generalitat (1931)», *Revista de Catalunya*, Nova Etapa, 159 (febrer de 2001), p. 55-75.